

แนวทางการพัฒนาสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนา
ของชุมชน กรณีศึกษา ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
Media Development Guidelines for Knowledge Transfer on
Rice Farming in The Community: Case Study Khuan Ru
Sub-District, Rattaphum District, Songkhla Province

เอกพล ทองแก้ว* บัญชา สมบูรณ์สุข และ อภิญญา รัตนไชย

Ekkaphon Thongkaew* Buncha Somboomsuke and Apinya Ratanachai

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90112

Faculty of Natural Resources, Prince of Songkla University, Songkla 90112

* Corresponding author: 5810620027@psu.ac.th

(Received: 5 July 2021; Revised: 26 July 2021; Accepted: 8 August 2021)

Abstract

The main objective of this study was to develop media for the transfer of knowledge about rice farming in the community case study in Khuan Ru Sub-district, Rattaphum District, Songkhla Province. The sample group consisted of the chairman and committee of the community rice mill group, local wisdom men and the community rice mill group committee by purposive selection. The sample group used in the media experiment consisted of 120 people living in Khuan Ru Sub-district, Rattaphum District by simple random sampling. The research instruments included group discussion, an interview structure, a media quality assessment form, a learning achievement test, and a media satisfaction assessment form. Data were analyzed with descriptive statistics of frequency and percentage, E1/E2 (85/85) efficiency index and t-test. The results showed that the community needs to use poster, brochures and video. The quality assessment of the developed media by the experts revealed that the multimedia was appropriate at the high level with the rating mean of 4.18. The developed media was efficient at 84.22/85.50 which was higher than the 85/85 criterion. The comparison result of learning achievement

scores before and after learning from the media revealed that the post-learning mean score was higher than its pre-learning counterpart at the .01 level of statistical significance. The satisfaction with the multimedia for the knowledge transfer of the community's rice farming was at the highest level and the mean is 4.23. It can be concluded that the developed media for the knowledge transfer of the community's rice farming can be applied with the target group efficiently.

Keywords: Media development, transfer, rice farming, Songkhla

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาสื่อสำหรับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชนกรณีศึกษาในตำบลควนรู อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเพื่อรวบรวมองค์ความรู้การทำนา ได้แก่ ประธานและคณะกรรมการกลุ่มโรงสีข้าวชุมชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการกลุ่มโรงสีข้าวชุมชน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองสื่อ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลควนรู อำเภอรัตนภูมิ จำนวน 120 คน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินคุณภาพสื่อ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ แบบประเมินความพึงพอใจสื่อ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจำแนกชนิดข้อมูล การวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้ค่าร้อยละ ค่าความถี่ วิเคราะห์ประสิทธิภาพของสื่อใช้เกณฑ์ E1/E2 เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าคะแนนความรู้โดยทดสอบ t-test ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่ชุมชนต้องการใช้เพื่อการถ่ายทอดความรู้คือ โปสเตอร์ แผ่นพับ และวีดิทัศน์ เมื่อพัฒนาสื่อตามความต้องการแล้ว มีผลการประเมินคุณภาพสื่อจากผู้เชี่ยวชาญในระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 ผลการประเมินประสิทธิภาพของสื่อประสมเท่ากับ 84.22/85.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 85/85 ส่วนผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ก่อนการใช้สื่อและหลังการใช้สื่อพบว่า คะแนนหลังจากการใช้สื่อสูงกว่าก่อนการใช้สื่อ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และความพึงพอใจต่อสื่อประสมสำหรับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 แสดงว่า สื่อที่ได้พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนาสื่อ การถ่ายทอด การทำนา สงขลา

คำนำ

สื่อเพื่อการเรียนรู้หรือสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้ เป็นตัวกลางที่จะส่งความรู้ สร้างความเข้าใจระหว่างผู้ถ่ายทอดไปยังผู้รับการถ่ายทอด ช่วยสร้างความสนใจให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดมีการติดตามเนื้อหาตลอดเวลา ช่วยสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้เร็วขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี จึงสนับสนุนการเรียนแบบรายบุคคลได้มากขึ้น สื่อการเรียนรู้คือสิ่งที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นคน สัตว์ พืช สิ่งของ สถานที่ สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ ซึ่งการนำวัสดุ เครื่องมือ วิธีการ มาเป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ไปยังผู้เรียน จะทำให้เกิดความเข้าใจตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้สามารถจัดทำหรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้ ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ (ปรารธนา, 2560) สื่อเพื่อการเรียนรู้จึงสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ต่อสังคมในเชิงรุก ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหาได้ในระยะเวลาอันสั้น และช่วยทำให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง รวดเร็ว (ณัฐเขต, 2554) โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความรู้ไม่มาก ประสบการณ์น้อย สื่อมีส่วนอย่างมากที่จะช่วยอธิบายสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (ทรงพล, 2550)

การทำงานในชุมชนตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นกิจกรรมที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีต ด้วยเหตุผลเรื่องปากท้องของคนในครัวเรือนเป็นสำคัญ ทำให้คนส่วนใหญ่ทำนาเป็นกิจกรรมหลักควบคู่ไปกับการทำสวนยางพารา แต่ต่อมาเมื่อราคา

ผลผลิตยางพาราสูงขึ้น ทำให้คนในชุมชนจำนวนมากเปลี่ยนพื้นที่นาไปเป็นสวนยางพารา ส่งผลให้พื้นที่นาและผลผลิตข้าวของชุมชนลดลง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนมีการอพยพแรงงานออกไปนอกชุมชนเพื่อหารายได้ในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้แรงงานในการทำนาลดลงตามไปด้วย หลายครัวเรือนต้องมีการซื้อหาอาหารโดยเฉพาะข้าวจากภายนอกมากขึ้น เกิดความไม่มั่นคงด้านอาหารในชุมชน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนจึงมีความเห็นร่วมกันว่า การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ โดยเฉพาะเรื่องข้าว ซึ่งชุมชนมีต้นทุนเดิมในการผลิตอยู่แล้ว ทั้งสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการทำนา ความรู้หรือภูมิปัญญาในการทำนาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความตั้งใจในการสืบทอดการทำนาของคนรุ่นใหม่ ทำให้ชุมชนมีความพยายามจะดำรงวิถีการทำนาของชุมชนไว้โดยมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา มีความพยายามในการพัฒนาผลผลิตข้าวให้เป็นสินค้าที่สร้างรายได้แก่ผู้ผลิตในชุมชน ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจจนได้รับรางวัลมากมาย เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับสี่ดาว จังหวัดสงขลา ได้รับมาตรฐานสินค้า อ.ย., ฮาลาล, GAP, GMP, และ Best of Songkhla จนในที่สุดได้มีการพัฒนากลุ่มของชุมชนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ใช้ชื่อว่า วิสาหกิจกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโอน และสร้างกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีจำนวนเกษตรกรทำนาในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นและเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจมากขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งกลุ่มฯ ก็ได้ให้การสนับสนุนแก่สมาชิกในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ การกำกับ ติดตามดูแลการผลิตข้าว

อย่างถูกวิธีตามมาตรฐานต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริม และให้ความรู้ในการทำนาแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง จนพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการผลิตข้าวให้แก่เกษตรกรทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงผู้ที่สนใจศึกษา เรียนรู้ วิธีชีวิตการทำนาของเกษตรกรชุมชน ควบคู่ ซึ่งวิธีการถ่ายทอดความรู้ การทำนาที่ใช้ เป็นหลักคือ การบรรยายประกอบการสาธิต และการนำชมสถานที่จริง ซึ่งผู้สนใจจะไม่สามารถเรียนรู้ ได้ตลอดกระบวนการ ทำให้กลุ่มฯ มีความต้องการ สื่อการเรียนรู้ที่จะช่วยให้การถ่ายทอดความรู้ เรื่อง การทำนาของชุมชน สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากขึ้น (องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู, 2561)

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเพื่อ หาแนวทางการพัฒนาสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้ เรื่องการทำนาของชุมชน กรณีศึกษาตำบลควนรู อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา สำหรับเป็นแนวทางใน การผลิตสื่อเพื่อใช้ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับ ผู้สนใจที่มาศึกษาความรู้จากชุมชน อีกทั้งยังเป็นการ รวบรวมองค์ความรู้ในการทำนาของชุมชนให้คงอยู่ และสามารถเผยแพร่สู่สังคมได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน
2. เพื่อสร้างและพัฒนาสื่อในการถ่ายทอด ความรู้ เรื่องการทำนาของชุมชน
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ก่อนและหลังการใช้สื่อ เรื่องการทำนาของชุมชน
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการใช้สื่อ ในการถ่ายทอดความรู้ เรื่องการทำนาของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ในการ รวบรวมองค์ความรู้ในการทำนาของชุมชน โดยใช้

กลุ่มตัวอย่างจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ประกอบด้วย 1) ประธานและ คณะกรรมการกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโหนด หมู่ที่ 6 จำนวน 5 ราย 2) ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีการ เปลี่ยนการทำงานให้เป็นไปตามมาตรฐาน GAP ข้าว แบบรายเดียว จำนวน 3 ราย 3) สมาชิกกลุ่ม โรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโหนด หมู่ที่ 6 จำนวน 2 ราย รวมทั้งสิ้น 11 ราย สำหรับกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาเพื่อหาความต้องการสื่อเพื่อการ ถ่ายทอดความรู้การทำนาของชุมชน คือสมาชิก กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโหนด หมู่ที่ 6 ซึ่งเป็น วิทยากรและทีมงานในการให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษา เกี่ยวกับการทำนาของชุมชน จำนวน 22 ราย และ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในศึกษาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ และ ความพึงพอใจที่มีต่อสื่อ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ ในตำบลควนรู อำเภอรัตนบุรี ทั้งหมด 2,312 ครัวเรือน ทำการกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ตารางยามาน่า ที่ความคลาดเคลื่อนร้อยละ 10 จากจำนวนประชากร ทั้งหมด ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 96 ราย แต่เพื่อให้การวิเคราะห์สถิติมีความน่าเชื่อถือและ เป็นไปตามข้อกำหนดในการทดสอบทางสถิติ ผู้วิจัย จึงได้เพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็น 120 ราย โดยมี ขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1) การศึกษาองค์ความรู้ในการทำนาของ ชุมชน การดำเนินการขั้นนี้ใช้กระบวนการสนทนา กลุ่ม (Focus group discussion) ร่วมกับการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในการ รวบรวมองค์ความรู้จากประธานและคณะกรรมการ กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยน การทำงานให้เป็นไปตามมาตรฐาน GAP ข้าว แบบ รายเดียว และสมาชิกกลุ่มโรงสีข้าวชุมชน โดยผู้วิจัย ได้กำหนดประเด็นคำถามสำหรับใช้ในการสนทนา กลุ่มและการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่นำมา

ทำการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analysis) เพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ และเป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างสื่อ มัลติมีเดีย เรื่อง การทำนาของชุมชนควนรู แล้วจัด ประชุมเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง เพื่อนำผลสรุป ขององค์ความรู้ไปนำเสนอ ให้ตรวจสอบความ ถูกต้อง รวมทั้งทำแบบสำรวจความต้องการสื่อเพื่อ การถ่ายทอดจากวิทยากรและทีมงานในการให้ ความรู้แก่ผู้ที่มาศึกษาเกี่ยวกับการทำนาของชุมชน จำนวน 22 ราย

2) การพัฒนาสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้

เรื่องการทำนาของชุมชนควนรู ดำเนินการศึกษ าค้นคว้าองค์ความรู้ในการทำนาของชุมชน (ในชั้นที่ 1) ศึกษาหลักการ กระบวนการ และวิธีการสร้างสื่อ เพื่อการถ่ายทอดความรู้ ก่อนจะนำองค์ความรู้ที่ได้ จากชั้นที่ 1 มาสร้างสื่อต้นแบบตามความต้องการ ของเกษตรกรที่เป็นวิทยากร ซึ่งประกอบด้วย วิดีทัศน์ โปสเตอร์ แผ่นพับ เมื่อได้สื่อต้นแบบแล้ว จัดประชุม เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลและนำเสนอสื่อต้นแบบเพื่อให้ ตรวจสอบความถูกต้องของกระบวนการและเนื้อหา ขององค์ความรู้ รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับ สื่อต้นแบบ เมื่อนำสื่อต้นแบบมาปรับตามผลที่ได้ จากการประชุมเกษตรกรแล้ว จึงสร้างแบบประเมิน เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินสื่อต้นแบบ แล้วนำผล การประเมินและข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมา ปรับปรุงสื่อต้นแบบก่อนจะนำไปทดลองใช้ต่อไป

3) ทดสอบสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้

เรื่องการทำนาของชุมชนควนรู โดยนำสื่อทั้ง 3 ประเภทไปทดลองใช้กับเกษตรกรจำนวน 20 คน เพื่อหาประสิทธิภาพสื่อและปรับปรุงแก้ไข พบว่า มีประสิทธิภาพสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้ E1/E2 เท่ากับ 84.22/85.50 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ คือ 85/85 เป็นไปตาม ชัยยงค์ (2556) ที่อธิบายว่า

เนื้อหาที่เป็นความรู้ความจำมักจะต้องไว้สูงสุดแล้ว ลดต่ำลงมา คือ 90/90 85/85 80/80

4) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้

และความพึงพอใจต่อสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้

เรื่องการทำนาของชุมชนควนรู หลังจากได้ทำการ ทดลองหาประสิทธิภาพสื่อแล้ว จึงได้นำสื่อทั้ง 3 ประเภทไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความยากง่าย (P) ค่าอำนาจจำแนก (D) ของแบบทดสอบความรู้ โดยใช้การวัดความเชื่อมั่น แบบคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson) ได้ค่า ความยากง่ายของแบบทดสอบ 0.92 และหาความ เชื่อมั่น (Reliability) ของประเด็นข้อคำถามในแบบ ประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดความรู้ พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ 0.98 จากนั้นจึงนำผล ที่ได้จากการทำแบบทดสอบและแบบประเมินไปใช้ กับประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลควนรู จำนวน 120 คน โดยให้ทำแบบทดสอบก่อนใช้สื่อและ หลังการใช้สื่อถ่ายทอด และทำแบบประเมินความ พึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดความรู้

ผลการวิจัยและวิจารณ์

บริบทของชุมชนควนรู

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนควนรูเป็นชุมชนที่มี ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบลาดเขาจากทิศใต้ไป ทิศเหนือ มีคลองธรรมชาติหลายสาย คนส่วนใหญ่ ในชุมชนจึงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักตั้งแต่อดีต เป็นต้นมา พืชที่ปลูกกันมากคือ ข้าวและยางพารา เป็นการทำการเกษตรเพื่อการดำรงชีพและค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการทำการเกษตรเป็นเชิง พาณิชยกรรมมากขึ้นตามสภาวะการณ์ของสังคม ในราวปี พ.ศ. 2540-2543 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบ ปัญหาด้านเศรษฐกิจทั้งระบบ ประชาชนในชุมชน จึงเกิดปัญหาด้านการเงิน มีหนี้สิน และมีการอพยพ

ย้ายออกไปนอกชุมชน ส่งผลให้พื้นที่และผลผลิตทางการเกษตรลดลง ประชาชนใช้ชีวิตกันอย่างลำบาก ในช่วงปี พ.ศ. 2544 จึงมีการรวมตัวกันของกลุ่มผู้นำในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน และเริ่มมีการนำภูมิปัญญาทางการเกษตรในอดีตมาใช้ร่วมกับเทคโนโลยี เพื่อให้การประกอบอาชีพทางการเกษตรมีผลผลิตและผลตอบแทนที่ช่วยให้เกษตรกรดำรงชีวิตอยู่ได้ นอกจากนี้แล้วชุมชนยังได้มีความเห็นร่วมกันว่าการทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชน มีการสืบทอดวิธีการทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษประกอบกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้มีการทำนาต่อไป ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารได้ในระยะยาว จึงควรส่งเสริมให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำนาได้ถูกถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังและผู้สนใจ เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานได้ด้วย

การสร้างและพัฒนาสื่อ

ในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชน สามารถสรุปเป็นขั้นตอน 7 ขั้นตอน ได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมองค์ความรู้และความต้องการสื่อเพื่อการถ่ายทอดของชุมชน โดยการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก จำนวน 11 ราย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูลของการทำนาได้ 6 ประเด็น คือ 1) การเตรียมดิน 2) การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว 3) การดำนา 4) การดูแลรักษาข้าว 5) การเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว และ 6) การดูแลรักษาผลผลิตข้าวหลังการเก็บเกี่ยว

สำหรับความต้องการสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชน จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโสน หมู่ที่ 6 ที่ทำหน้าที่เป็นวิทยากรและทีมงานในการให้ความรู้แก่ผู้ที่มาศึกษาเกี่ยวกับการทำนาของชุมชน จำนวน 22 ราย พบว่า สื่อกลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการมากที่สุดได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์ และแผ่นพับ) และวีดิทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 81.82 (Table 1)

Table 1 Need of media for the transfer of rice farming knowledge (N=22)

Media*	Frequency	Percentage
Brochures / Leaflets / Posters	18	81.82
Video	18	81.82
Exhibition	2	9.09
Line	2	9.09
Facebook	2	9.09
YouTube	2	9.09
Radio	1	4.55
Website	1	4.55

Remark: * More than 1 answer

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกรอบเนื้อหาและเตรียมเนื้อหาในการนำเสนอโดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1) วางโครงสร้างและกำหนดกรอบประเด็นของเนื้อหาในสื่อ

2) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาทั้งหมดด้วยวิธีการทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Review: AAR) โดยให้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและการเรียบเรียง

ผลที่ได้ในขั้นตอนนี้คือ โครงสร้างและรายละเอียดของเนื้อหาที่มีความครบถ้วน สมบูรณ์สำหรับนำไปกำหนดรายละเอียดของภาพและเนื้อหาสำหรับการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์และแผ่นพับ) และเขียนบทดำเนินเรื่อง (Script) ในการผลิตวีดิทัศน์

ขั้นตอนที่ 3 วางแผนการผลิต (Pre-production) โดยวิเคราะห์และวางแผนการนำเสนอเนื้อหาที่ได้รับแก้ไขจากชุมชนเรียบร้อยแล้ว มาวางโครงร่างและรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์และแผ่นพับ) รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ให้มีความกลมกลืน สอดคล้องกับความต้องการและวัตถุประสงค์ของงานตามหลักในการผลิตสื่อ

สิ่งพิมพ์ และเขียนบทดำเนินเรื่อง (Script) กำหนดชื่อเรื่อง เนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง การนำเสนอการทำนาของชุมชนทั้ง 6 ประเด็น สำหรับวีดิทัศน์

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการผลิต (Production) สื่อต้นแบบ โดยออกแบบและนำแบบร่างมาจัดทำให้เป็นขนาดเท่าของจริง ทั้งภาพ ตัวอักษร ช่องไฟและงานกราฟิก จากนั้นดำเนินการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ต้นแบบตามที่ได้ออกแบบไว้ และดำเนินการถ่ายทำวีดิทัศน์ตามบทดำเนินเรื่อง (Script) ก่อนนำมาตัดต่อภาพและเสียง และเพิ่มกราฟิกต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจของวีดิทัศน์ สำหรับเป็นสื่อต้นแบบ

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นตอนหลังการผลิต (Post-production) นำสื่อต้นแบบที่ได้จากการผลิตไปให้กลุ่มตัวอย่างในชุมชนได้ตรวจสอบและเสนอแนะข้อควรแก้ไข ปรับปรุง สำหรับสื่อทั้ง 3 ประเภท และทำการประเมินคุณภาพสื่อโดยผู้เชี่ยวชาญ ได้คะแนนการประเมินเท่ากับ 4.18 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน (Table 2) จัดว่าอยู่ในระดับดี แสดงว่าสื่อที่ผลิตเพื่อใช้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชนมีคุณภาพ สามารถนำไปใช้ได้

Table 2 Media quality assessment results by experts (N=3)

Media	Quality level	
	Average (Interpretation)	S.D.
Video	4.14 (Good)	0.08
Brochures	4.17 (Good)	0.19
Posters	4.22 (Excellent)	0.34
Total	4.18 (Good)	0.20

Remark: 4.21-5.00 means Media quality is excellent.
3.41-4.20 means Media quality is good.
2.61-3.40 means Media quality is moderate.
1.81-2.60 means Media quality is low.
1.00-1.80 means Media quality is lowest.

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นการทดลองใช้และหาประสิทธิภาพของสื่อ โดยนำสื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์ และแผ่นพับ) และวีดิทัศน์ที่ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญและผลิตเรียบร้อยแล้วมาทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพสื่อ ทำการทดลองกับเกษตรกรในตำบลรัษฎา อำเภอควนเนียง โดยมีขั้นตอนการหาประสิทธิภาพ 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นทดลองรายบุคคล (Individual tryout) ทดลองกับเกษตรกรจำนวน 3 คน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพเบื้องต้นและปรับปรุงแก้ไข
- 2) ขั้นทดลองกลุ่มย่อย (Small group tryout) ทดลองกับเกษตรกรจำนวน 9 คน เพื่อหาแนวโน้มประสิทธิภาพของสื่อ ตรวจสอบคุณภาพตามวัตถุประสงค์และนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง
- 3) ขั้นทดลองภาคสนาม (Field tryout) ทดลองกับเกษตรกรจำนวน 20 คน เพื่อหาประสิทธิภาพสื่อและปรับปรุงแก้ไข ผลการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพสื่อพบว่า มีประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 84.22/85.50 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้คือ 85/85

ขั้นตอนที่ 7 การทดลองเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อสื่อในการถ่ายทอดความรู้ หลังจากสื่อได้ผ่านการทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพแล้ว จึงนำสื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์ และแผ่นพับ) และวีดิทัศน์ไปทำการทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อสื่อในการถ่ายทอดความรู้ โดยทดลองกับประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลควนรู อำเภอรัษฎา จำนวน 120 ราย พบว่า

ผลการเรียนรู้ เรื่องการทำนาของชุมชนควนรู ก่อนและหลังการใช้สื่อมีความแตกต่างกัน โดยมีคะแนนเฉลี่ยของความรู้หลังการเรียนรู้ผ่านสื่อสูงกว่าก่อนการใช้สื่อ เมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติทดสอบ t พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สามารถอธิบายได้ว่า การเรียนรู้ด้วยสื่อทำให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนที่สูงขึ้น (Table 3)

Table 3 Comparative analysis of learning results from media

Score	n	Mean	S.D.	t	df	sig
Before	120	25.27	14.77	0.92	119.00	0.00**
After	120	25.65	4.25			

** Significant difference at probability level 0.01

ความพึงพอใจของประชากรตำบลควนรูที่มีต่อสื่อเพื่อการถ่ายทอด เรื่องการทำนาของชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.39 (Table 4)

Table 4 Satisfaction of the participants (N=120)

Media	Satisfaction	
	Average (Interpretation)	S.D.
Video	4.20 (Highest)	0.46
Brochures	4.33 (Highest)	0.46
Posters	4.42 (Highest)	0.44
Total	4.23 (Highest)	0.39

Remark: 4.21-5.00 means Highest level of satisfaction.
3.41-4.20 means High level of satisfaction.
2.61-3.40 means Moderate level of satisfaction.
1.81-2.60 means Low level of satisfaction.
1.00-1.80 means Lowest level of satisfaction.

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า สื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์และแผ่นพับ) และวีดิทัศน์ ทำให้ผู้ที่เรียนรู้ผ่านสื่อดังกล่าวมีความรู้เพิ่มมากขึ้น และมีความพึงพอใจต่อสื่ออยู่ในระดับดีมาก ดังนั้นจึงสามารถนำสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำนาของชุมชน ไปใช้ในการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ได้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทของชุมชนและวิธีการทำนาของชุมชน เป็นการวิจัยในรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่ต้องการศึกษาความจริงจากปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมชาติของบุคคลหรือสังคม เพื่อทราบลักษณะที่แท้จริงของบุคคลหรือสังคมนั้น (สิน, 2553) โดยใช้การลงไป

ในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลของชุมชน จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วม ซึ่งตรงกับที่ บำเพ็ญ (2559) ได้เขียนเป็นเอกสารไว้ว่า วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า ชุมชนควนรูเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกับการเกษตรมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา ซึ่งในสมัยโบราณเป็นการทำเพื่อเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำนาของคนในพื้นที่ไปเป็นการทำนาในเชิงพาณิชย์ ซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้มีผลกระทบต่อการทำนาในหลายด้าน เช่น พื้นที่ทำนาลดลง หนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น ไม้มีความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน ผู้นำในชุมชนจึงมีการรวมตัวกันเพื่อหาทางออก จึงมีการรวมตัวกัน

ของกลุ่มผู้นำในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันของชุมชนว่า การทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชน มีการสืบทอดวิธีการทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ประกอบกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่มีความเหมาะสม จึงควรสืบทอดการทำนาของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารได้ในระยะยาว การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำนาจึงได้ถูกถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังและผู้สนใจ เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานได้ด้วย โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ นำภูมิปัญญาทางการเกษตรในอดีตมาใช้ร่วมกับเทคโนโลยี เพื่อให้การประกอบอาชีพทางการเกษตรมีผลผลิตและผลตอบแทนที่ช่วยให้เกษตรกรดำรงชีวิตอยู่ได้

สื่อในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำนาที่ชุมชนมีความต้องการมากที่สุด ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ (โปสเตอร์และแผ่นพับ) และวีดิทัศน์ ซึ่งเมื่อผลิตสื่อและทำการทดสอบหาประสิทธิภาพของสื่อ นั้นสื่อที่ผลิตมีประสิทธิภาพผ่านเกณฑ์ที่กำหนด โดยได้ค่า 84.22/85.50 เนื่องจากสื่อดังกล่าวที่พัฒนาขึ้นได้มีการพัฒนาและสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนและกระบวนการวิจัยและพัฒนา ผ่านขั้นตอนของการหาประสิทธิภาพหลายครั้งจนมีความเหมาะสม สามารถนำไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างได้ ทำให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียนหลังจากการใช้สื่อสูงกว่าก่อนใช้สื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ ณรงค์ (2535) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า โสตทัศนวัสดุทุกชนิดและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปของวัสดุประกอบการเรียน ซึ่งมีเนื้อหาเน้นไปทางวิชาการ เป็นสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการสอน (Instructional media) จะมุ่งเน้นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในด้านความคิดรวบยอด กระบวนการที่เป็นขั้นตอน เป็น

สื่อที่ช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาที่สำคัญ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเรื่องความรู้ ทักษะ ความชำนาญเฉพาะด้าน และยังเป็นสื่อที่สามารถสร้างความตื่นตัว (Awareness) หรือกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความต้องการเปลี่ยนแปลงและร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ ช่วยให้เกิดความต้องการในการทราบข้อมูลและความคิดเห็นเพิ่มเติม รวมทั้งต้องการสร้างความคิดเห็นและทัศนคติของแต่ละบุคคลหรือของส่วนรวมเป็นหลัก สื่อที่จัดอยู่ในประเภทนี้ ได้แก่ 1) วัสดุสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น โปสเตอร์ แผ่นปลิว แผ่นพับ จดหมายข่าว 2) โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น ฟิล์มภาพยนตร์หรือเทปโทรทัศน์ สปอตโฆษณา และ 3) สื่อเฉพาะอย่าง เช่น สื่อพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนพบว่า ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ก่อนและหลังการใช้สื่อ มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเห็นได้จากคะแนนหลังเรียนรู้จากสื่อสูงกว่าก่อนเรียนรู้จากสื่อ แสดงให้เห็นว่า การถ่ายทอดความรู้ด้วยสื่อที่เหมาะสมช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สนใจ ยอมรับและเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ทั้งนี้เพราะสื่อที่พัฒนาขึ้นนั้น ได้ผ่านขั้นตอนออกแบบพัฒนา ประเมินคุณภาพพร้อมปรับปรุงแก้ไขโดยผู้เชี่ยวชาญ และผ่านกระบวนการหาประสิทธิภาพในหลายขั้นตอน อีกทั้งแบบทดสอบความรู้เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ก็ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพที่เหมาะสมก่อนการนำไปใช้ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ พรวนา รัตนชูโชค และจุฬาวลี (2561) ที่ได้รายงานว่าการใช้สื่อประสมทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้กว้างขึ้น เข้าใจในเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าบทบาทสำคัญของการนำเทคโนโลยี

ด้านสื่อประสมมาใช้ นั่น ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ เนื่องจากสื่อประสมประกอบด้วยภาพเคลื่อนไหว เสียงประกอบ ภาพนิ่ง ที่ดึงดูดความสนใจ ทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ดีขึ้น

ความพึงพอใจของประชากรตำบลควนรูที่มีต่อสื่อเพื่อการถ่ายทอด เรื่องการทำนาของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสื่อที่ผลิตมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับ Triandis (2007) ซึ่งได้เขียนไว้ว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการผลิตสื่อ นอกจากปัจจัยด้านลักษณะประชากรแล้ว ความรู้ วัฒนธรรม สังคม จริยธรรม วิถีปฏิบัติของชุมชน และวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นบริบทชุมชนทางด้านวัฒนธรรมสภาพความเป็นอยู่ ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการผลิตสื่อให้สอดคล้องกับชุมชนได้

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนรวมทั้งองค์กรในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด ได้รับทราบอย่างทั่วถึงเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ดังกล่าว เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมได้อย่างทั่วถึง

2. ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลอื่น ๆ ในชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อให้เป็นการรวบรวมและสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

3. วิสาหกิจกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโอนสามารถนำสื่อที่ได้รับจากการวิจัยไปใช้ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจที่มาศึกษาความรู้จากชุมชน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และมีความเข้าใจในเนื้อหาของการเรียนรู้ได้ดีขึ้น

4. วิสาหกิจกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนบ้านหนองโอนคนในชุมชน และโรงเรียนในชุมชน ควรร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการเรียนของเยาวชน ให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน โดยใช้สื่อการเรียนรู้แบบประสมสำหรับจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้ตระหนักถึงทรัพยากรความรู้ของชุมชน และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์องค์ความรู้ของชุมชนได้

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. 2556. การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย 5(1): 1-19.
- ณรงค์ สมพงษ์. 2535. สื่อเพื่องานส่งเสริมเผยแพร่ (พิมพ์ครั้งที่ 2). โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, กรุงเทพฯ.
- ณัฐเขต สัจจะมโน. 2554. การพัฒนาบทเรียนวีดิทัศน์ เรื่อง การจัดการองค์ประกอบการถ่ายภาพสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 2. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทรงพล พลเยี่ยม. 2550. การสร้างสื่อวีดิทัศน์ เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังอีสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2559. หน่วยที่ 12 การวิจัยเชิงคุณภาพในงานส่งเสริมการเกษตร. เอกสารการสอนชุดวิชา การวิจัยการส่งเสริมการเกษตร. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.

- ปรารธนา ศิริसानต์. 2560. การพัฒนาสื่อ
ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
จำทวี จังหวัดพิษณุโลก. Veridian E-Journal,
Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขา
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 10(3):
736-751.
- พรวนา รัตนชูโชค และจุฬาวลี มณีเลิศ. 2561.
สื่อประสมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ
ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาอำเภอ
แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารศรีปทุม
ปริทัศน์ ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 10:
58-70.
- สิน พันธุ์พินิจ. 2553. เทคนิคการวิจัยทาง
สังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2) แก้ไขเพิ่มเติม.
วิทย์พัฒน, กรุงเทพฯ.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2555. หลักและทฤษฎีการ
วิจัยทางสังคมศาสตร์. ระเบียบทอง, กรุงเทพฯ.
องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู. 2561. แผนพัฒนา
ท้องถิ่น พ.ศ. 2561-2565 องค์การบริหาร
ส่วนตำบลควนรู. สงขลา.: องค์การบริหาร
ส่วนตำบลควนรู. แหล่งข้อมูล http://www.khuanru.go.th/files/com_strategy/2020-03_0bfef67c0872a85.pdf. (10
เมษายน 2563).
- Triandis, H.C. 2007. Culture and psychology.
In S. Kitayama & D. Cohen (Eds.),
Handbook of cultural psychology.
Guilford, New York.